

Foto Petra Pikelová

STOPY, KTERÉ NEZMIZÍ

Malířka a konceptuální umělkyně **JANA KASALOVÁ** o zkouškách odvahy, nutnosti poznávat svět a odkrývání příběhů skrytých v krajině a lidské paměti.

Text: Marie Frajtová
Foto: Jan Zátorský

V životě se dvacetkrát stěhovala a žila v pěti zemích. Povahou je nomádka, ale i díky tomu, že se před šesti lety stala matkou, nakonec zakotvila v Praze, kde tvoří v karlínském ateliéru. Jana Kasalová pochází ze Sudet, ze sklářské rodiny, odmalička byla formovaná uměleckým prostředím i bohémským životním stylem, který k němu patří. A také temnou historií sudetské krajiny, o které se však v dobách jejího normalizačního dětství příliš nemluvalo.

Systematicky mapuje vzpomínky spojené s konkrétními místy. Prostřednictvím cyklu barevných městských map Cities se vrací do světových metropolí, které ji zásadním způsobem ovlivnily. Výtvarně zpracovává i niterné zážitky spojené s přelomovými událostmi jejího života: když byla těhotná, obkreslovala na papír svoje proměňující se tělo, a když kojila mimino, vytvořila cyklus malovaný mateřským mlékem na černý papír. Na pohoršené reakce je zvyklá a vysvětluje, že to poslední, co jí zajímá, je provokace. Teď vystavuje na třech místech v Česku: v Oblastní galerii v Liberci, v Galerii Ferdinanda Baumanna v Praze (od 19. dubna) a Galerii NF v Ústí nad Labem.

Uprostřed vaší liberecké výstavy leží obrovské kmeny s vytrženými kořeny. Co symbolizují?

To vychází z jedné starší věci, kterou jsem realizovala v Galerii Třačka. Samozřejmě nejde jen o symbol konečnosti života a vykořeněnosti, ale

JANA KASALOVÁ (41)

Vystudovala malířství u prof. Jiřího Načeradského na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně a postgraduální studium umění na Universidad Complutense v Madridu a Cuenca. Žila a tvořila v Londýně, Paříži a New Yorku, samostatně vystavuje doma i v zahraničí. Je zastoupena v řadě veřejných a soukromých sbírek v Evropě a v USA. Věnuje se především kresbě a malbě, tvorbě audiovizuálních instalací, videoartu a fotografii. Ve své tvorbě se dlouhodobě zabývá interpretací krajiny a kartografie, definicí těla a lidské stopy v krajině nebo pojmem zvířete a proměny v něj.

i o vyvrácení kořenů paměti a dějinných souvislostí. Ty kmeny jsou jakousi pamětí místa, stromy starší než sto let v Sudetech sázeli původní obyvatelé, tedy Němci. Nezbylo z nich nic jen hromada vyvrácených kořenů, ve kterých je vepsaný kus historie. Teď skončily jako torzo minulosti v objektu, který dříve sloužil jako městské lázně. Splachovali v nich špínu z těla Němci, Židé i Češi...

Když jste před lety začala výtvarně mapovat Sudety, hledala jste část své identity?

Určitě. Ten cyklus vznikl pro výstavu, kterou jsem připravovala s rakouskou umělkyní Lenou Knilli pro České centrum v Praze, která mě přivzala ke spolupráci a dialogu. Chtěla jsem tehdy svou oblíbenou kartografii nějak spojit s Rakouskem. Česko-německé pohraničí, tedy Böhmerwald, pro mě bylo silné téma, ponořila jsem se do historie tohoto území a mapovala původní česko-německé názvy zaniklých obcí. Stovky obcí, které už neexistují, ale stále nesou svoje jméno. Začala se mi do toho prolínat i moje osobní historie, protože sama pocházím ze Sudet, ze Železného Brodu.

Jaké jste tam prožívala dětství?

Dost specifické. Všichni v rodině jsou umělci, táta je významný sklářský výtvarník, šperkař, a máma grafička. Náš dům byl jeden velký ateliér, táta pracoval v obývací, maminka ve vedlejším pokoji dělala grafiky a mezitím jsme

Zbytky paměti. V Oblastní galerii Liberec vystavuje Jana Kasalová tvorbu vycházející z kartografie a hledání vzpomínek ukrytých v krajině. Centrem výstavy jsou vyvrácené stoleté kmeny z místního lesa. Výstava Odjinud potrvá do 8. května.

pobíhaly my děti. Táta měl desítky malinkých šuplíčků s různými komponenty, cinkrlátky z kovu a skla. Prohrabování v nich a kramaření jsme milovaly. A máma měla hromady knih, tahala nás na výstavy. Rodiče měli hodně kamarádů výtvarníků, neustále u nás bylo živo. Takže jsem vyrůstala i s bohemstvím, které k tvorbě patří. Sice mě dlouhou chvíli štválo, že nemám svůj vlastní pokojíček, ale dneska to vidím jako to nejlepší, co mi rodiče dali, mohla jsem je sledovat při práci a naučilo mě to improvizovat a kreslit za jakýchkoliv podmínek. Historické souvislosti jsme tehdy neřešili, o tom co se dělo po válce, se prostě nemluvalo. K tomu jsem se dopracovala až později.

Mluvíte o bohémské výchově, ale já ve vaší tvorbě vnímám silný řád, čistotu téměř architektonickou. Je to tak?

No, to je možná můj vnitřní boj s tím děsným neřádem, který mám v hlavě a s touhou koncentrovat se a učesat si myšlenky. Jsem celkem labilní přecitlivělý jedinec, který se potřebuje uklidňovat, takže se ráda doplám s obrazy, přináší mi to klid. A jak jste zmínila tu blízkost s architekturou, musím říct, že se mi často stává, že na mojí tvorbu pozitivně reagují architekti a muži. Hlavně na cyklus Cities, je tam ten řád, geometrie. Nedávno byl u mě v ateliéru třeba architekt Josef Pleskot, líbilo se mu to, ale kroutil hlavou nad mými zářivými barvami, to na něj bylo moc. Ale já mám barvy ráda, nechci, aby ta moje města působila jen chladně a racionálně, musí tam být i nějaké emoce.

Vaše mapy světových měst připomínají mraveniště z písmen. Jsou to místa, která se vás osobně nějak dotýkají?

Jistě, všechna ta města jsem minimálně navštívila, v mnoha jsem nějaký čas žila, tedy kromě těch asijských. Jednou jsem si dělala soupis všech adres, na kterých jsem kdy bydlela,

a došla jsem k šílenému číslu dvacet! To mě docela zděsilo, ale na druhou stranu mi to vysvětlilo, proč dělám to, co dělám. Je to určitě důsledek mého nomádského putování. Na svých plátnech pracuju s abstrakcí a se symboly, zachycuju vrstvení času, historie. Tě místní, i mé osobní.

Prahu máte šedou, Paříž starorůžovou, podle čeho jste ty barvy vybrala?

To je zajímavá otázka, protože jsem zjistila, že každý svoje město vnímá barevně úplně jinak. Když jsem ten cyklus tvořila, ptala jsem se kamarádů, kteří v těch městech žijí, jak je barevně vidí a vznikla z toho docela zábavná internetová diskuse od Chicaga po Tokio, ze které vyplývalo, že to máme všichni fakt jinak. Prahu jsem udělala ve více verzích, ale pokaždé šedou, Berlín mi taky vycházel tmavý, Madrid je pro mě jasně žlutý, Řím vidím v kardinálské červené a Paříž – zcela logicky – šedorůžovofialovou. Je v tom směr romantického západu slunce, smogu, který jsem často v Paříži sledovala a to nebe tak nízko nad hlavou. Grafické struktury, které vznikají použitím skutečných názvů ulic, odpovídají pravdě. Protože mě zajímá prolínání kultur, začala jsem městské mapy vrstvit přes sebe. Zkombinovala jsem třeba Paříž se Šanghají nebo Jeruzalém s Káhirou a názvy ulic nechala v původních jazycích a písmech. Kombinace hebrejštiny z arabským písmem a odkazy na koloniální minulost, vztahy jednotlivých míst, ale i jejich možnou budoucnost. Ta grafická rozmanitost se mi moc líbí. Protipólem téhle geometrické tvorby jsou moje kresby, ty jsou mnohem víc organičtější a intuitivní. Asi se nějak potřebuji projevit obě mozkové hemisféry.

Písmo ve vašem díle hraje velkou roli, kde se vzala vášně pro psaní?

Píšu odjakživa, od chvíle, kdy jsem udržela tužku. Když jsem psát ještě neuměla, bavilo mě hrát si na to, že píšu a čmárala jsem na papíry neexistujícím písmem. Vznikaly tak imaginární dopisy a zápisky, některé ještě mám. Mimo chodem totéž dělá dneska moje dcera.

Na střední škole jste ale studovala textil, co vás k tomu přivedlo?

Lákal mě ten materiál. A taky jsem nechtěla mít nic společného se sklem, se kterým pracuje celá moje rodina. Chtěla jsem jít svou cestou a dokonce jsem jeden čas zvažovala herectví. Za těžkého, bezvýhodného socialismu to rozsekla moje maminka, která to shrnula tak, že jako herečka bych to v nejlepším případě dopracovala někam na oblast, zato když se naučím šít, bude se mi to hodit, až budu mít děti. Popravdě tenhle argument mi byl úplně fuk, ale potřebovala jsem tvořit a mít kontakt s materiálem. Stu-

dovala jsem v Brně, na škole mi to šlo samo, ale víc než samotné šití mě bavilo ty oděvy kreslit a promýšlet. Se světem módy jsem se ale nikdy neidentifikovala, sice mě jeden čas živil modeling, ale nějak mi to nepřinášelo, co by asi mělo, tedy kromě úžasných honorářů, ve studentských dobách naprosto výjimečných. Vždycky jsem se podvědomě vracela ke kresbě, to je moje celoživotní obsese a radost.

A malba?

Malbu jsem po střední škole vůbec dělat nechtěla, lákala mě víc grafika a kresba. Ale byly v tom zas hry osudu, všichni moji kamarádi se chtěli dostat na malbu, tak jsem to zkusila taky a oni mě vybrali. .

Jaký jste měla vztah s vedoucím ateliéru na brněnské fakultě výtvarných umění Jiřím Načeradským?

Jé, Načeradský, to byl jeden z nejlepších mužů mého života! Byl neuvěřitelně přísný a razantní, prostě osobnost. Nastolil pevný řád, a to pro nás, rozevláté bohémy, byla ohromná devíza. I když slabší natury – včetně mě – občas plakaly! Měla jsem o svých malířských schopnostech někdy pochyby, kresba mi šla automaticky, ale s malbou jsem se musela prát. Ale ono je fajn jít občas proti srsti. Načeradský respektoval osobitost, epigonů měl dost a proto se mu líbilo, když měl někdo názor a styl. Vysvětloval nám, co to znamená živit se volnou tvorbou, a docela drsně nás připravoval na realitu. Díky němu jsme věděli, že to po škole taková sranda nebude. Já jsem třeba vždycky myslela na zadní kolečka, naučila jsem se restaurovat nebo mluvit španělsky, abych měla vždycky něco v záloze. Na škole mě to pořád táhlo ven a Načeradský mě v tom podporoval.

Kde všude jste byla?

Nejprve jsme společně se spolužáky odjeli do Winchesteru, to mě nakoplo v touze cestovat a studovat venku. I když se to odehrávalo v dobách, kdy ještě nefungovala stipendia. Byli jsme první ročník, který po revoluci vycestoval. Před odjezdem jsem do svého mariňáckého vaku sbalila hromadu knedlíků v prášku a ty jsme pak konzumovali, protože jsme na místní jídlo neměli peníze. Do Česka jsme se proto vrátili paradoxně vykrmení s naducanými volátky. Ale udělali jsme v Anglii spoustu práce, cestovali jsme, zkrátka zjistili jsme, že je možné fungovat venku.

Malovala jste už tehdy mapy?

Mapy se draly ven už v Brně. Vlastně si pamatuju moment, který to všechno odstartoval: jednou jsem našla v kontejneru na České vyhozené staré územní plány a zmocnila se jich. V kontejnerech se už dávno nehrabu, ale tehdy jsem je nějak intuitivně vytáhla a řekla si:

„To je ono!“ Jednou s tím něco udělám. I když jsem nevěděla co. A ono to pak ve mně zrálo. Nakonec jsem s nimi začala experimentovat v Madridu. A přitom jsem si myslela, že do ciziny jedu objevovat něco neobvyklého, exotického. To jsem ze začátku také dělala, vystříhovala z novin fotky z koridy a dělala z nich deníkové koláže. Zároveň jsem se z nich učila jazyk. Po čase jsem s údivem zjistila, že si témata stejně nosím s sebou, ale že tu vzdálenost potřebuju k jejich objevování a rozvíjení.

Máte dobrý orientační smysl?

Mám. Já toho nejvíc nacestovala před všemi těmi elektronickými vynálezy, jako jsou navigace a GPS, vždycky jsem se podívala, kudy protéká řeka, a podle toho jsem se orientovala. Ale co při cestování nejvíc miluju, je objevování míst skrz místní lidi. Já se pořád ptám a zapřádám hovor. Ráda cestuju sama, jsou to pro mě zkoušky odvahy. I když to dneska jako matka malé dcery vidím jinak. Nikdy bych ji nepustila, aby odfrčela v minisukni a s batohem na zádech sama do Andalusie!

Co vás zavlálo do Madridu?

Stáž na univerzitě. Ze začátku jsem byla clandestino ilegal, přistěhovalec bez stipendia a pojištění. Ale od momentu, kdy jsem získala stipendium, neuvěřitelně vzrostly moje akcie, náramně si mě tam považovali a dokonce jsem jako stipendista nesměla opouštět teritorium Španělska. Jenže já to brala na lehkou váhu a odjela jsem na dva měsíce do Česka. Stipendium mi okamžitě vzali a musela jsem pak vysvětlovat, že jsem v Česku bádala v archivech a rozvíjela španělské projekty, protože jsem v Madridu psala dizertační práci.

Zůstala jste tam pět let, co vás udrželo?

Tak znáte to, namotaly se mi do toho nějaké fatální vztahy, které ten pobyt nečekaně pro-

V Cyklu Cities výtvarnice rozpracovala mapy metropolí, které jí zásadním způsobem ovlivnily. Na snímku se prolíná Jeruzalém s Káhirou.

Derrida v praxi. V konceptuální fotosérii Like you si Jana Kasalová vyzkoušela, jaké to je být zvířetem.

dloužily. Na jednu stranu bylo ve Španělsku všechno báječné, intelektuální univerzitní prostředí, zajímaví, inspirativní lidé okolo, kulturně i umělecky mě to naplňovalo. Začala jsem taky prodávat a dostala se do mnoha důležitých sbírek. Ale vlastně jsem si nikdy neuměla představit, že v Madridu zůstanu navždycky, i když mi teď tolik chybí! Necítila jsem se tam moc bezpečně jako žena cizinka, pocit být stále ve střehu byl dlouhodobě dost stresující. Byl to paradox: čím víc jsem tu kulturu, jazyk a historii poznávala, tím víc jsem byla Češka. Mojí učebnicí byly noviny El País, přes umění, literaturu jsem poznávala koridu, fotbal, jídlo, historii, obzvláště oblíbený jsem měla novinový sloupek „zesnulí v Madridu“, který se hemžil archaickými jmény babiček a dědečků.

Po Madridu přišla Paříž?

Jo jo, po bouřlivém a emotivním rozchodu, který se odehrál v Madridu, mi nabídla kamarádka azyl v Paříži. Rok jsem tam dodělávala doktorát a užívala si svobodného života. Vnímala jsem, že už bych se měla někde usadit a konečně si pořídit vlastní ateliér, ale zároveň mě bavilo být pořád nomád. A tak jsem si ještě udělala krátkou odbočku do Londýna, kde jsem žila půl roku.

Kde jste tam bydlela?

No hádejte: v Greenwichi! Takže zase ve svém živlu: poledník, mořeplavby, vyměřování světa, kartografie... no žůžo. Mají tam ty největší sbírky map na světě. My nemáme moře ani kolonie, tahle část kultury je nám strašně vzdálená.

Má s vaším mapováním něco společného i fotografický cyklus Like You, ve kterém jste nahá napodobovala zvířata a jejich typické činnosti?

Tenhle cyklus měl docela dlouhou genezi. Ve Španělsku jsem si v knihovně Museo de Reina Sofía prohlížela knihy o umění a padl mi zrak na umělce Josepha Beuyse. To byl naprostý protipól klasické malby, kterou jsem studovala, strašně jsem se do něj ponořila a zamilovala. Díky Beuysovi jsem se poprvé začala zajímat o akci a tělesnost. Napsala jsem o něm práci, studium mě dovedlo k úžasné literatuře, třeba k esejům Jacquesa Derridy, který mluví o hledání hranic mezi člověkem a zvířetem. Já to ještě spojila s výtvarnou tvorbou a začala jeho teorie zkoumat sama na sobě.

Práci s vlastním tělem jste rozvedla v těhotenství, kdy jste se různě obkreslovala, co vás k tomu přivedlo?

Ty kresby jsou v podstatě deník mého těhotenství. Já jsem těch devět měsíců intenzivně prožívala. S údivem jsem pozorovala svoje měnící se tělo a musela jsem si ty změny nějakým způsobem zaznamenávat. A tak jsem si obkreslovala prsa a břicho na papír. Obkreslovala jsem i partnerův penis, protože ten to všechno způsobil!

Po narození dcery jste dokonce malovala mateřským mlékem.

Ano, to byl přirozený důsledek mého stavu – a taky přebytek matérie. Měla jsem v těch prvních měsících totálně vymytou hlavou, nemohla jsem se soustředit, navíc mě strašně bolely ruce, jak jsem pořád tahala mimino, takže jsem vůbec nemohla malovat. Vrátila jsem se ke své základní technice: automatickým zápiskům neexistujícím písmem. Barvu jsem měla vyřešenou, jako podklad jsem použila tmavý čínský papír a bylo to. Je zajímavé, že se ty malby časem vůbec nemění, mateřské mléko je naprosto skvělý materiál!

Jaké byly reakce na tuhle intimní a tělesnou tvorbu?

Původní plán byl to nikomu neukazovat, dělala jsem to jen pro sebe. Ale pak jsem to vystavila na jedné výstavě. Rovnou i videem. A bradavka, ze které stříká mléko, to bylo pro chlapy opravdu zuviel. Ale sondovat ty reakce mě docela bavilo. Chápu, že se toho cyklu muži většinou bojí. A jako někdejší bezdětnou intelektuálku by mě to určitě taky odpuzovalo. Ale malby mateřským mlékem nebyly žádný kalkul, touha po senzaci a už vůbec ne feministická provokace. To byla moje bytostná potřeba a opět způsob deníkových záznamů. Těhotenství a porod jsou tak tělesné zážitky, že naprosto chápu, proč se tolik žen v umění zabývá vlastním tělem. Možná i díky těmto nepřenositelným zážitkům je ženské umění pro muže často nepochopitelné. Když jsem porodila dceru, koukala jsem na to mrňavý miminko a říkala si: „No a teď už fakt nemusím vylézt na žádnou osmitisícovku.“

